

ПРАГМАТИЧНІ ПРЕСУПОЗИЦІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ

Статтю присвячено аналізу лінгвальної природи прагматичної пресупозиції, її відмежуванню від імплікатури, з'ясуванню взаємозалежності цих компонентів імпліцитного смислу висловлення, обґрунтуванню порушень комунікативних максимумів як індексів прагматичних пресупозицій.

Ключові слова: прагматична пресупозиція, комунікативні максимуми, імплікатура, імпліцитний смисл висловлення.

Проблема імпліцитних складових комунікативного смислу висловлення залишається однією з найменш досліджених у сучасній лінгвістичній науці. Про це свідчить, з одного боку, значна кількість наукових праць, присвячених проблемам імплікації, імплікатури, інференції, пресупозиції, підтексту тощо, і, з іншого, неостаточна визначеність термінологічного обсягу зазначених понять, які нерідко ототожнюються або недостатньо чітко розмежовуються у спеціальній науковій літературі [1]. Зокрема, більшість дослідників вважає пресупозицію «істинним і несуперечливим» складником змісту, що передує його вербальному плану [3: 491]. Водночас, низка науковців наголошує на тому, що основною ознакою імпліцитного змісту, складником якого є, в тому числі, й пресупозиція, має бути «необов'язковість ... отримання під час розуміння, нестевидотковність ... відновлення слухачем» [1: 83]. З іншого боку, відомі зарубіжні фахівці з дискурс-аналізу Н. Фейрклау і Тойн ван Дейк вважають, навпаки, що «імпліцитне значення» логічно (конвенційно) виводиться із лінгвальних (семантичних, граматичних) характеристик висловлювання [4: 60; 6; 7: 185–210].

Не сприяє вирішенню проблеми щодо відмежування пресупозиції від інших компонентів змісту висловлення / тексту також диференціація пресупозицій на семантичні і прагматичні, оскільки останні, подібно до імплікацій і імплікатур, спираються на умови або контексти, існування яких є необхідним для того, щоб мовець був здатний передати слухачеві / адресату задумане (прагматичне) значення.

Отже, *актуальність* теми статті зумовлена дискусійністю проблеми пресупозиції у сучасній лінгвістиці і важливістю відмежування цього поняття від інших термінів на позначення імпліцитних складових смислу висловлення.

Новизна статті зумовлена предметом її дослідження, оскільки прагматична пресупозиція, на відміну від семантичної, є новим і майже недослідженим феноменом сучасної комунікативної лінгвістики.

Мета статті – розглянути особливості функціонування прагматичної пресупозиції в англійській художній прозі. Мета реалізується в наступних завданнях: 1) визначити поняття прагматичної пресупозиції; б) показати відмінності семантичної і прагматичної пресупозиції; 3) проаналізувати специфіку використання прагматичної пресупозиції в

сучасній англомовній художній прозі зважаючи на її відмежування від інших імпліцитних смислів висловлення і тексту.

В новітній лінгвістичній літературі пресупозицію визначають у широкому і вузькому смислах. У широкому значенні терміна – це спільний фонд знань учасників спілкування, позатекстова інформація, що на когнітивному рівні відповідає уявленням людини про світ. У вузькому значенні під пресупозицією усвідомлюють пропозиційний компонент висловлення, який повинен бути істинним, щоб повідомлення в цілому не сприймалось як семантично аномальне або недоречне у певному контексті [2: 37]. Наприклад, висловлення «Йому шкода, що жаби не літають» вважається семантично аномальним, оскільки його пресупозицією є помилкове судження.

Сучасними мовознавцями розрізняються семантичні і прагматичні пресупозиції. Під першими усвідомлюються умови істинності і несуперечливості повідомлення, під другими – «презумпція зрозумілості повідомлення, що регулюється мовцем відносно адресата» [3: 492]. Визначають такі типи семантичних пресупозицій, як категорійні (регламентації семантичної сполучуваності), екзистенційні (існування фактів, предметів) та фактивні (умови доведеності фактів) [3: 492].

Прагматичними пресупозиціями є умови або контексти, існування яких є необхідним для здійснення задуму мовця з передачі адресату певного значення. До таких умов належать статус мовця і слухача, відношення між ними, вік, гендер, наявність або відсутність певного оточення, умови успішності спілкування та інші прагматичні чинники спілкування. Наприклад, прагматичними пресупозиціями для висловлення «*But take it easy. This exaggeration is bad for you. You eat yourself alive*» [8: 267] є: належність інтерактантів до спільної соціальної групи (друзів, знайомих, колег); ступень знайомства і стосунки, що дозволяють одному з них давати пораду іншому і виконувати певні комунікативні ролі (порадника, батька тощо), тобто використовувати прямі мовленнєві акти, що загрожують «обличчю» співрозмовника.

Одним з основних індексів прагматичних пресупозицій є, як показав аналіз діалогів англомовної художньої прози, порушення кооперативних максим Г.П. Грайса [5]: кількості, якості, релевантності і способу вираження. І такі випадки є, водночас, чіткою ілюстрацією відмінностей між пресупозицією і імплікатурою як різновидами імпліцитного змісту одного й того ж самого висловлення. Зокрема, редукція кількості інформації є можливою лише за умовою існування певних пресупозицій прагматичного плану, що стосуються, насамперед, спільних контекстуальних знань комунікантів як членів однієї соціальної групи / мікрогрупи. Зокрема, недостатня інформативність висловлення «*They tried to murder you, Simking said. In a manner of speaking, they meant to*» [8: 267] вмотивована «доступом» комунікантів до спільного ситуаційного контексту, володінням знанням про суб'єктів дій, які намагалися спричинити моральну шкоду одному із співрозмовників. У свою чергу, результатом порушення максими кількості інформації є неконвенційні (контекстуальні) імплікатури «Ти просто не розумієш, що вони хотіли з тобою зробити»; «Те, що вони робили – рівнозначне спробі вбивства».

Отже, ігнорування одним із співрозмовників постулату кількості інформації є індексом не лише імплікатури, завдяки чому відновлюється «пропущений» змістовний компонент, але й прагматичної пресупозиції, на якій ґрунтується мовець, передаючи «на-вмисне», імпліковане значення.

Зазначені взаємозв'язки відслідковуються і у випадку порушення співрозмовниками будь-якої іншої максими комунікації.

Зокрема, у висловленні «*They'll put a meter on your nose, and charge you for breathing. You'll be locked up back and front. Then you'll think about death. You'll pray for it. A coffin will look better to you than a sports car*» [8: 111] ігноруються, водночас, постулат способу вираження (зайве багатослів'я, образна деталізація, що не проясняє, а затемнює смисл фрази) і максима якості інформації (гіперболізація, перебільшення). Внаслідок зазначеного порушення активується імплікатура: мовець намагається залякати співрозмовника і попередити його про наслідки відомої обом інтерактантам ситуації / дії. Проте можливість ігнорування одним із комунікантів зазначених максимумів і, відповідно, вірогідність відновлення іншим учасником запланованої імплікатури є можливим лише за умови існування прагматичних пресупозицій, що стосуються, насамперед, міжособистісного контексту – знань інтерактантів один про одного, в тому числі про взаємні соціальні статуси і ролі, що дозволяють мовцю використовувати прямі мовленнєві акти, які загрожують обличчю слухача, а також про ситуаційний контекст (*Herzog held his ears. I can't stand it* [8: 111]), що характеризує одного із співрозмовників як раниму особистість, на яку можна впливати.

Якщо припущення одного із комунікантів щодо спільності прагматичних пресупозицій із своїм інтерактантом є помилковим (тобто слухач не поділяє знань, які є передумовою зрозумілості повідомлення мовця відносно адресата), порушення однієї з максимумів інформації, що ґрунтується на зазначеному припущенні, може призводити до непорозуміння й комунікативного конфлікту. Зокрема, така неузгодженість прагматичних пресупозицій виявляється у діалозі «*I can take what you've done to me*». *Moses, astonished again, said, What have I done to you?*» [8: 79]. Порушення максими кількості інформації (імплікованість змісту про те, що саме слухач зробив для мовця – «*what you've done to me*») вимушує співрозмовника до зустрічного питання з метою експлікації недостатньої смислової ланки і уникнення комунікативного дисонансу.

Отже, матеріал статті дозволив дійти висновку про те, що прагматичні пресупозиції стосуються, насамперед, спільних контекстуальних знань комунікантів як членів однієї соціальної групи один про одного і про ситуацію спілкування. Прагматичні пресупозиції і імплікатури є взаємозалежними імпліцитними компонентами висловлення. Індексом прагматичних пресупозицій є порушення кооперативних максимумів кількості, якості, релевантності і способу вираження інформації, оскільки ігнорування зазначених постулатів і відновлення пропущених компонентів смислу у вигляді імплікатур обумовлено наявністю у співрозмовників спільних контекстів інтерпретації повідомлення.

Перспективою подальших наукових пошуків є з'ясування взаємозалежності між прагматичними пресупозиціями і імплікатурами в дискурсах різної жанрової природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Имплицидность в языке и речи / Отв. ред. Е.Г. Борисова, Ю.С. Мартемьянов. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 200 с.
2. Кравченко Н. К. Практическая дискурсология: школы, методы, методики современного дискурс-анализа // Практическое пособие. – Луцьк: Волиньполіграф, 2012. – 251 с.

3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Fairclough N. Textual analysis for social research / N. Fairclough. – New York: Routledge, 2003. – 270 p.
5. Grice H. P. Logic and conversation / H. P. Grice // Syntax and semantics / ed. by P. Cole and J. L. Morgan. – N. Y.: Academic Press, 1975. – Vol. 3. – P. 41–58.
6. Van Dijk T.A. Discourse and Context. A Sociocognitive Approach / Van Dijk T.A. – New York: Cambridge University Press, 2008. – 267 p.
7. Van Dijk T.A. War Rhetoric of a Little Ally: Political Implicatures of Aznar's Legitimization of the War in Iraq / in T.A. van Dijk: Discourse and power. – N.Y.: Palgrave Macmillan, 2008. – P. 185-210.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

8. Saul Bellow. Herzog / S. Bellow. – New York: Fowcett Crest Book, 1970. – 416 p.

Стаття надійшла до редакції 14.08.14

Короткая С.Г., канд.филол.наук., старш. препод.
Киевск. нац.ун-т строительства и архитектуры, Киев

ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ПРЕСУПОЗИЦИИ В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЕ

Статья посвящена анализу лингвальной природы прагматической пресуппозиции, ее отграничению от импликатуры, выявлению взаимозависимости этих компонентов имплицитного смысла высказывания, обоснованию нарушений коммуникативных максим как индексов прагматических пресуппозиций.

Ключевые слова: прагматическая пресуппозиция, коммуникативные максимы, импликатура, имплицитный смысл высказывания.

Korotka S.G., PhD, Senior Teacher
Kyiv National University of Construction & Architecture, Kyiv

PRAGMATIC PRESUPPOSITION IN MODERN ENGLISH FICTION PROSE

The article deals with the analysis of the lingual nature of the pragmatic presupposition, its delimitation of implicature, highlighting interdependence between these components of the implicit meaning of the utterance, while substantiating the communicative maxims violations as the pragmatic presuppositions indexes.

Key words: pragmatic presupposition, communicative maxims, implicature, implicit meaning of the utterance.